

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет мистецтв
Кафедра образотворчого мистецтва

«Допущено до захисту»
В.о. завідуючого кафедри
_____ Руслан Пильнік
« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023 р.

АРТ-ТЕРАПІЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА
(кераміка)

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗОМ-19
ступінь вищої освіти «бакалавр»
спеціальності 014.12 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)

Панченко Лілії Базарбаївни

Керівник: к.пед.н., доцент

Красюк І. О.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Лілія Панченко, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. АРТ-ТЕРАПІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	7
1.1. Сутність дослідницької проблеми: аналіз джерел та термінів в контексті розкриття теми кваліфікаційної роботи	7
1.2. Роль дисциплін художньо-естетичного спрямування у вихованні дітей шкільного віку.....	11
1.3. Характеристика глинотерапії та кераміки як напрямків арт- терапії.....	17
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ	21
2.1. Зародження ідеї кваліфікаційної роботи та методологічні пошуки.....	21
2.2. Розробка авторської методики.....	25
2.3. Методичні поради в роботі з керамікою.....	27
Висновки до розділу 2	28
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33
ДОДАТКИ	36
Додаток А	36
Додаток Б	39

ВСТУП

Актуальність дослідження. В наш час на дітей припадає велика кількість стресу та хвилювань, тому для них потрібно знаходити способи врегулювання психо-емоційного стану, адже підростаюче покоління має розвиватися й формуватися як гармонійна особистість. Арт-терапія має велике значення в педагогіці, але заняття з кераміки як вид арт-терапії на даний момент мало вивчена галузь.

З наведеного огляду можна зробити висновок що основною перешкодою у вивченні гончарства та ліплення з глини як виду арт-терапії є необхідність вправного володіння гончарним колом та знання прийомів роботи з глиною або робота в тандемі з гончаром-професіоналом, які зазвичай не мають особисто необхідної педагогічної підготовки для проведення арт-терапевтичних занять. Особливого значення в цьому процесі набуває описана методика занять ліплення з глини (кераміки) для нормотипових дітей віком 7-16 років, що були розроблені під час спільної роботи з корекційним педагогом А. Шепотько в гончарній студії, відпрацьовані на контрольній групі на базі позашкільного навчального закладу КЗПО «Міський палац дітей та молоді» ДМР в місті Дніпро, а також спираючись на праці О. Деркач [13] , Н. Кальки та З. Ковальчук [15], Н. Лаєвської [18] та Н. Четверікової [27].

Глино-терапія – один із напрямків арт-терапії, який спрямований актуалізувати динаміку внутрішнього світу дитини. Це м'який і глибокий метод роботи з особистістю. Глина перетворює емоції в форму, що дозволяє їх осмислити, вибрати необхідні рішення на шляху до мети. Такий курс – це глибинна робота, що дозволяє збоку подивитися на свій внутрішній світ, спостерігати за своїми станами, непрожитими емоціями і трансформувати їх [1].

В кваліфікаційному дослідженні описуємо заняття з кераміки як поглиблений курс глино-терапії. Керамічні вироби виготовляються з глини вручну або з використанням гончарного кола з подальшим випіканням, нанесенням орнаментів та оздобленням кольоровими поливами. Адже прагнемо створити ситуацію успіху для студійців під час терапії через отримання кінцевого результату роботи. Виготовлені вироби можна використовувати в побуті, виставляти на виставках або, за бажанням, просто зім'яти назад в шматок глини без подальшого випалювання.

Для нас ключову роль має надання дітям професійних навичок ліплення з використанням спеціальних інструментів та обладнання, що допоможе їм більш яскраво розкрити свій внутрішній потенціал. Також ми надаємо навчальну інформацію по прийомам роботи з глиною та демонструємо приклади готових робіт виготовлених у різних техніках, що впливає на естетичне виховання учнів.

Діти мають власний внутрішній світ який цікаво вивчати й допомагаючи їм набути певні навички під час терапії, ми розкриваємо їх творчий потенціал й допомагаємо осмислити власні емоції та переживання, це послужило мотивами обрання мною даної теми для написання кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає у вивченні історії появи та розвитку арт-терапії, аналізі специфіки арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва, а також розкритті ролі занять з кераміки як виду арт-терапії в новій українській школі та методів реалізації даної теми в освітньому просторі.

Відповідно до **мети** визначені такі **завдання** дослідження:

- 1) розкрити основні поняття з теми дослідження;
- 2) проаналізувати сутність дослідницької проблеми;
- 3) виявити роль дисциплін художньо-естетичного спрямування у вихованні учнів студії кераміки, а також особливості технологій, прийомів та засобів роботи з глиною;

- 4) схарактеризувати систему роботи над методолічними пошуками;
- 5) окреслити етапи роботи над розробкою авторської методики;
- 6) описати методичну послідовність виконання роботи з керамікою.

Об'єкт дослідження – арт-терапії в освітньому середовищі.

Предмет дослідження – застосування прийомів арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва на прикладі занять з виготовлення кераміки.

Методи дослідження. З метою наукового обґрунтування виникнення й еволюції арт-терапії, її видів та викладання кераміки в закладах освіти ми застосували хронологічно-систематичний і проблемно-пошуковий методи. Для узагальнення досвіду використання арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва ми здійснили історичний аналіз наукової літератури та інтернет джерел.

Практичні результати. Розробили методичні матеріали до занять з арт-терапії в керамічній студії комунального закладу позашкільної освіти для учнів 7-16 років, основні положення роботи можуть бути корисними у практичній діяльності вчителів мистецтв.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаної літератури, що налічує 28 джерел та 2 додатки. Загальний обсяг сторінок з додатками: 44.

РОЗДІЛ 1. АРТ-ТЕРАПІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Сутність дослідницької проблеми: аналіз джерел та термінів в контексті розкриття теми кваліфікаційної роботи

Мистецтво і терапія мають спільне коріння. Кожен з нас творець, а творчість приносить нам величезне задоволення. У творчості кожна людина отримує багато можливостей, щоб висловитися, виразити свої почуття та емоції. Арт-терапія – це один з найбільш ефективних способів роботи з клієнтами будь-якого віку і з будь-якими порушеннями, при цьому для особистості – це спосіб саморозкриття, самовираження, розвитку та шлях до власної гармонізації. Як самостійна галузь теоретичних знань та практичної діяльності, арт-терапія стала формуватися на стику науки і мистецтва на початку ХХ століття [2].

Сьогодні арт-терапія («arttherapy», в буквальному значенні цього терміна, означає лікування образотворчим мистецтвом) – це дуже пластичний, напрямок психотерапії, що активно розвивається і розширює сферу свого застосування. Методи і техніки арт-терапії активно використовуються в медицині, педагогіці, соціальній роботі. Основна мета арт-терапії – гармонізація внутрішнього стану клієнта, відновлення його здатності знаходити оптимальний стан, що сприяє активному продовженню життя, набуттю рівноваги. Б. Карвасарський у «Психотерапевтичній енциклопедії» визначає арт-терапію як «використання мистецтва в якості терапевтичного чинника». Саме арт-терапія є простим та ефективним способом психологічної допомоги, заснованим на творчості та грі, що має широкий діапазон вікового застосування (від дітей до людей похилого віку) [7].

Основне завдання арт-терапії полягає в тому, щоб посередництвом символів, образів, метафор, через які інформація кодується на несвідомому

рівні психіки, «витягнути» певну проблему, що захована за ними, спроектувати її на свідомий рівень та пропрацювати пов'язані з нею емоції та переживання і звільнитися від застарілих чи витіснених емоцій [5].

Засобами творчої діяльності людина, через посередництво образів, які вона використовує в арт-терапії, транслює своє сприйняття світу та ставлення до нього. Будь-яка творча діяльність – терапевтична по суті та допомагає особі, прийнятним для соціуму способом, зняти напругу, що у неї нагромадилася. В продуктах творчості вигадливо переплітається інформація, джерелами якої є як відкриті, так і глибинні пласти людської душі. Задовго до того, як розвинувся словесний спосіб спілкування, люди намагалися висловлювати свої почуття й емоції за допомогою малюнка.

Вчені по-різному бачать можливості арт-терапії в психології та психіатрії. Так, наприклад, художниця Е. Крамер вважала за можливе досягнення позитивних ефектів, насамперед, за рахунок «зцілюючих» можливостей самого процесу художньої творчості, що дає змогу висловити, заново пережити внутрішні конфлікти і, в кінцевому рахунку, вирішити їх. Фізіолог А. Хілл пов'язує цілющі можливості образотворчої діяльності, перш за все, з можливістю відволікання пацієнта від «хворобливих переживань». Американський психолог М. Наумбурга вважає, що людина в результаті художніх занять долає сумніви в своїй здатності вільно висловлювати свої страхи, виступає в зіткненні зі своїм несвідомим і «розмовляє» з ним на символічній мові образів [16].

Як зазначають науковці Н. Калька та З. Ковальчук [15], терапія мистецтвом за своєю природою радикальна. Вона пов'язана з розкриттям внутрішніх сил людини і дозволяє наступне:

– розвивати в собі спонтанність і вдосконалювати увагу, пам'ять, мислення (когнітивні навички); – вивчити свій життєвий досвід з незвичайного ракурсу;

- навчитися спілкуватися на екзотичному рівні (використовуючи образотворчі, рухові, звукові засоби);
- самовиражатися, доставляючи задоволення собі та іншим;
- розвивати цінні соціальні навички (в груповій роботі);
- освоїти нові ролі та виявляти латентні якості особистості, а так само спостерігати, як зміни власної поведінки впливають на оточуючих;
- підвищувати самооцінку, що веде до зміцнення особистої ідентичності;
- розвивати навички прийняття рішень;
- розслабитися, виплеснути негативні думки і почуття;
- реалізувати свою здатність до творчості різними засобами, включаючи образотворче мистецтво.

Центральна фігура в арттерапевтичному процесі – особистість, яка прагне до саморозвитку та розширення діапазону своїх можливостей. За словами відомого психотерапевта В. Макарова, арттерапія повністю відповідає всезростаючій потребі сучасної людини в м'якому, екологічному підході до її проблем, неуспішності або неповної самореалізації [2].

Згідно дослідження арт-терапевта В. Беккеру-Глошу [6], призначення арт-терапії не в тому, щоб виявляти психічні вади або порушення. Навпаки, вона звернена до сильних сторін особистості, а також має дивовижну властивість внутрішньої підтримки та відновлення цілісності людини. Від сучасного мистецтва арт-терапію відрізняє важливість самого процесу творчості та відсутність особливої необхідності в спеціальних навичках.

Говорячи про творчість, з точки зору арт-терапії, мається на увазі, не загальноприйняте про нього розуміння, як про процес створення нових матеріальних і духовних цінностей, а як подолання людиною своїх кордонів, розширення меж свого існування, спробу осягнути гармонію в житті, пробудження активності, спрямованої на реалізацію граничних творчих

можливостей. Для виявлення ефективності арттерапевтичного методу в збагаченні соціокультурного досвіду можна виділити наступні критерії:

- мотиваційно-ціннісний (позитивне емоційне ставлення до арт-діяльності, прагнення і бажання поліпшити якість художніх знань та вмінь, висока продуктивність, рівень самостійності, активність та впевненість у собі);

- когнітивний (засвоєння художніх уявлень, знань про різні види мистецтва і способах здійснення арт-діяльності; сформованість потреби в самостійній пізнавальній активності; здатність запам'ятовувати інформацію, порівнювати, аналізувати);

- діяльнісний (засвоєння практичного досвіду в колективній арт-діяльності, досвіду творчої та комунікативної діяльності; внесок у спільну діяльність і психологічну атмосферу колективу, ступінь адаптованості в колективі) [15, с. 11].

Метод арт-терапії привабливий тим, що він в основному використовує невербальні способи самовираження і спілкування. У процесі творчості активно задіяна права півкуля мозку, яка в звичайному житті не так часто використовується людиною. Нормальний, гармонійний розвиток особистості передбачає рівноцінний розвиток обох півкуль і, відповідно, нормальну міжпівкульну взаємодію. Більш того, деякі види активності людини вимагають саме роботи правої півкулі – творчість, інтуїція, освіта, дружба, побудова родини, виховання дітей, любов, романтизм у любовних відносинах [15, с. 12].

Арт-терапія апелює до внутрішніх, самозцілюючих ресурсів людини, тісно пов'язаних з її творчими можливостями. Відмінною рисою людини є здатність, і одночасно потреба, у відображенні свого внутрішнього світу. Ця особливість доз воляє активно переробляти інформацію, яка надходить ззовні. В результаті у психіці індивіда виробляються різні адаптивні механізми. Вони дозволяють людині краще пристосовуватися до життя, бути

більш успішною в постійно мінливому світі. У процесі взаємодії зі світом людина прагне усвідомити себе як особистість, зрозуміти свою роль в житті, залишити «слід». Цей слід залишається не тільки у вигляді господарської діяльності, а й в продуктах її активної психічної діяльності. Однією з яскравих форм її прояву можна вважати мистецтво і творчість, що є наслідком процесів переробки інформації при взаємодії з навколишнім світом. Причому особистість буде розвиватися гармонійно, якщо ці процеси несуть конструктивний характер [12].

Безперечно, арт-терапія як засіб вільного самовираження та самопізнання через художню творчість допомагає усвідомити та оцінити свої почуття, образи минулого, життєвий сценарій та перспективність майбутнього і успішно віднайти внутрішні ресурси та досягнути само зцілення.

1.2. Роль дисциплін художньо-естетичного спрямування у вихованні дітей шкільного віку

Серед видів мистецтва, здатних ефективно впливати на художньо-естетичний розвиток школярів, особливе місце належить образотворчому мистецтву. Сучасну людину оточують витвори образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, архітектури і дизайну, музики, танцю, кіно, літератури та здійснюють більший чи менший вплив на формування естетичного смаку [19].

Любов до мистецтва необхідно виховувати в дитини з раннього віку. Розвиток художнього смаку дітей є однією із складових загального процесу її виховання. Як тільки дитина бере в руки олівець, починають працювати її зорові, рухові і дотикові аналізатори, уява, а також ті відділи мозку, що відповідають за можливість приймати рішення. Таким чином, малювання та ліплення розвиває пам'ять, увагу, моторику, привчає дитину думати, аналізувати, порівнювати, уявляти, приймати рішення. Формування

лексикону і зв'язного мовлення дитини теж залежать від процесу малювання, яке передає різноманітність навколишнього світу [20].

Важливо, що процес залучення дітей до образотворчого мистецтва покращує їхню моторику, позитивно впливає на появу деяких психологічних настанов, які, можливо, стануть цінним багажем у майбутньому. Крім того, знання, здобуті в художніх школах, а саме: оптичні закони, основні правила перспективи, гармонійне поєднання кольорів та інші – не зайвими будуть і в повсякденному житті, оскільки допоможуть дитині бачити світ по-іншому, відчувати відтінки кольорів, звертати увагу на різні явища природи, і врешті, зрозуміти, що трава не тільки зелена, а кора дерева не завжди коричнева – вони навчаться змішувати і поєднувати кольори. Уява дитини розвивається дуже інтенсивно, особливо у віці від 5 до 15 років [21].

До особливостей мистецтва слід віднести те, що воно впливає на психіку, емоції та фізіологію людини. Як заняття з образотворчого мистецтва, так і відвідування художніх виставок, мають вплив на інтелектуальний розвиток особи, формують художній смак. Дивлячись на картину, кожен розуміє її по-своєму, і суб'єктивне сприйняття нерідко відрізняється від авторського. Відвідування художніх виставок надає не лише естетичної насолоди, але й вимагає інтелектуальних та емоційних зусиль, оскільки аналіз картини передбачає роботу різних рецепторів, розвиває асоціативну систему – образне мислення, викликає певні почуття, формує абстрактне мислення, адже не всі витвори мистецтва зрозумілі кожній людині з точки зору візуального сприйняття, на відміну, наприклад, від прослуховування музичних творів, орієнтованих на релаксуючий ефект, де розуміння не обов'язкове [11].

Важливо відзначити, що образотворче мистецтво в цілому формує творче мислення та відіграє важливу роль у житті людини. І навіть якщо дитина після відвідування занять по образотворчому мистецтву не стане художником, вони залишать «культурний слід» у формуванні її особистості.

Різновиди образотворчого мистецтва – малювання, аплікація, ліпка з глини й пластиліну – допомагають дитині своєрідно сприймати світ і відтворювати його в своїх творчих працях.

Образотворче мистецтво у будь-якому його прояві – це своєрідний спосіб самовираження, тому, створюючи роботи, слід сміливо передавати свої емоції та світобачення. Діти відтворюють світ не точно, не рівно, не акуратно, проте вони переносять на папір своє, індивідуальне, бачення та розуміння цього світу. Цікаво спостерігати за різницею у такій палітрі індивідуальностей. Важливо зазначити, що малювання також допомагає долати різні психологічні розлади, недуги. Художня творчість (малювання, ліпка, музика, фотографія, кінофільми, книги, акторська майстерність, і багато іншого) давно лікує депресії і неврози. Займаючись такою діяльністю, можна уникнути небажаних емоцій, вивільнити внутрішні переживання, виплеснути агресію, творчо розкритися і навіть покращити свій психологічний стан [23].

Однією з умов ефективного впровадження цілісної системи художньо-естетичної освіти та виховання учнів є створення естетичного середовища в навчальному закладі, відкритого до активної взаємодії з навколишнім соціокультурним середовищем. Важливим завданням сучасної школи стає створення інноваційної педагогічної інфраструктури, що охоплюватиме:

- естетику предметного середовища, в якому школярі зможуть реалізувати свої художньо-творчі здібності (естетика шкільного довілля – картинні галереї, мистецькі світлиці, художні майстерні; сучасний дизайн шкільних інтер'єрів тощо);

- естетику соціально-педагогічного середовища (естетика шкільного спілкування і життєтворчості);

- краса міжособистісних стосунків (панування педагогічного оптимізму й віри, що кожна дитина в душі митець) [10].

Школа із специфічним соціально-культурним середовищем у нових суспільно-економічних умовах має бути відкритою до контактів із закладами культури і мистецтв (музеями, філармоніями, театрами тощо), до взаємодії з професійними та самодіяльними мистецькими колективами і відомими митцями, більш того – вона має стати ініціатором таких контактів. Саме художньо-естетичні аспекти шкільного життя мають змогу нейтралізувати зовнішні антиестетичні впливи макросередовища, засобів масової інформації, виконувати арт-терапевтичну і превентивну функції щодо девіантної поведінки учнів [20].

Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення, дисципліни художньо-естетичного циклу – музичне та образотворче мистецтво – посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах. Тому шкільна освіта у відриві від усієї системи позаурочної та позашкільної виховної роботи об'єктивно не може реалізувати необхідний комплекс культуротворчих функцій, притаманних мистецтву [21].

Важливим завданням сучасної школи є формування свідомості учнів, їх світогляду. Тут акцентується увага на вихованні почуттів, а не на абстрактному мисленні, при скерованому впливі на здатність дитини осмислено переживати все, що її оточує в житті – природу, соціальні інститути, явища культури. Ще одним із важливих завдань є формування продуктивної уяви, творчої фантазії як здатності проектувати те, що має створюватись людиною.

Основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра є навчальна діяльність, адже саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано й систематично виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливаючи на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого

шкільного віку. Через кардинально новий механізм – державний освітній стандарт – визначається оптимальний, науково обґрунтований обсяг змісту освіти та виховання, необхідний для соціалізації особистості. Зміст освіти – це соціальний досвід діяльності людства за всю історію його розвитку [19].

Таким чином можемо визначити чотири основних елементи змісту освіти:

- знання (про природу, суспільство, техніку, історію, культуру, про засоби діяльності та ін);
- засоби діяльності (вміння, навички);
- досвід творчої діяльності (розв’язування творчих завдань);
- досвід емоційно-ціннісних відносин (досвід почуттів, хвилювання, інтересів, потреб; соціально-моральних, духовних стосунків та ін) [10, с.20].

У сучасній концепції художньої освіти ці чотири компоненти виступають в нерозривному єднанні, але в зворотній послідовності їхнього значення щодо художнього розвитку особистості школяра. Художній розвиток у концепції розглядається як шлях до гуманізації школи. Тому головною метою художньої освіти дітей є виховання в них естетичного ставлення до життя. Естетичне ставлення до життя – це особлива якість особистості, яка необхідна для відповідального існування людини в світі. Вона відображається в наступних здібностях: – безпосередньо відчувати себе невід’ємною частинкою оточуючого світу; – бачити в навколишньому світі своє продовження; – відчувати прихильність до іншої людини і до історії та культури людства в цілому; – усвідомлювати неутилітарну цінність всього в світі; – усвідомлювати свою відповідальність за все в житті, починаючи зі свого найближчого оточення. Розвиток саме цих якостей створює міцну основу для морального, екологічного, патріотичного та інших видів виховання [10, с. 21].

Естетичне ставлення до світу лежить в основі мистецтва, художнього сприйняття світу людиною і може бути розвинуте в дітей у процесі

викладання художніх дисциплін. Невід'ємний компонент загальної середньої освіти становить освітня галузь «Мистецтво – Естетична культура» як чинник духовнотворчого розвитку учнів, гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу. Державний освітній стандарт забезпечує можливість неперервної художньо-естетичної освіти, що дає змогу учням продовжувати її на різних ступенях навчання і складає основу для подальшої самоосвіти та самовиховання. У початковій школі в галузі «Мистецтво» виділено змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв – музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне. Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне мистецтва, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній. Завдяки варіативності освіти реалізується можливість викладання або окремих предметів («Музика», «Образотворче мистецтво»), або інтегрованого курсу («Мистецтво»). Викладання мистецтва (предметів естетичного циклу: музика, образотворче мистецтво, література, танці, театр та ін.) має розпочинатися з закладів дошкільної освіти, неперервно продовжуючись в закладах середньої і вищої освіти [20].

Лише через мистецтво можна закласти основи художньо-естетичного сприйняття явищ навколишньої дійсності, а для цього потрібно у свідомості й емоційному розвитку дитини створити фундамент художніх уявлень, на які вона зможе покласти в подальшому навчанні. Тому вчитель має з самого початку навчання створити навколо теми уроку атмосферу радості, задоволення співучасті дітей у процесі сприйняття матеріалу та сформувавши в них потребу активної творчої віддачі при виконанні практичної роботи [25].

На всіх етапах художньої освіти педагогічний процес має ґрунтуватися на психологічних особливостях віку школярів і диференційованому підході до змісту художньої освіти. Важливо розуміти те, що необхідно всім як фактор становлення особистості і світосприйняття, а що необхідно професіоналам. Власне творча робота молодших школярів має переважати

над роботою зі сприйняття мистецтва, котра поступово розширюється. Загальне для всіх видів мистецтва має переважати над специфічними особливостями окремих його видів. В умовах варіативного навчання за різними програмами важливо відмітити деяку подібність поставлених завдань вивчення образотворчого мистецтва. Образотворче мистецтво в початковій школі покликане формувати художньо-образне мислення, розвивати творчі здібності та залучати до спадку вітчизняного й світового мистецтва. Кожна з діючих програм показує, за допомогою яких завдань можна досягнути головної мети навчання образотворчому мистецтву, виховання естетичного ставлення до життя. Слід зазначити, що незважаючи на загальну мету освітньої системи «Мистецтво», різні автори не мають спільної думки в концептуальних узагальненнях своїх програм. Тому вибір однієї необхідної програми серед чинних є суттєвою проблемою для вчителя початкових класів. Сьогодні набуває все більшого визнання розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур [19].

Отже, сучасні загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, яка характеризується високою емоційно-естетичною культурою. Система художньо-естетичної освіти та виховання має відкритий характер, широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей.

1.3. Характеристика глинотерапії та виготовлення кераміки як напрямку арт-терапії

Глина, як найбільш природний та найближчий до людини матеріал, найкраще передає її характер та світогляд, допомагає відобразити думки та душевні переживання, лікує не тільки завдяки своїм арт-властивостям але і як сам матеріал. Робота з глиною концентрує увагу, заспокоює нервову

систему та має релаксаційну дію, адже у теплому вигляді вона дуже приємна на дотик [27].

В наш час в Україні працюють над розробками образотворчої терапії такі психологи та педагоги як О. Деркач[13], Ю. Єдиханова [14], Н. Лаєвська [18], Н. Неїсалова [22], Н. Четверікова [28] та інші.

Глинотерапія – це цікавий і дієвий вид арт-терапії для відновлення балансу і гармонії людини. Вона дозволяє забезпечити функціонування системи реадптації та реабілітації. Широка гама технічних прийомів (малювання, ліплення з глини та пластиліну, аплікація, робота з тканинами і таке інше) дозволяє варіювати в роботі, враховуючи специфіку терапії стресових розладів. Глина допомагає торкатися емоційного та соціального життя клієнта посередництвом виробів з неї, що дають прямий доступ до несвідомого [28].

Тривога, страхи, турботи, проблеми, що турбують дитину – усі ці переживання проліплюються у глині. З глини можна виліпити, що завгодно. Це може бути образ страху чи відображення предмета чи людини, з якими пов'язані неприємні почуття. Однак, якщо можна виліпити подобу власної проблеми, то можна з нею і справитись – у символічному сенсі. Цей виріб можна трансформувати, розплескати, переліпити. У глиняний глечик людина може «скинути» всі негативні емоції, і при випалюванні піч їх знищить. Дитина ж, отримавши новий виріб, отримає назад свою енергію в перетвореному вигляді [17].

Скоєні зміни в глині впливають на наше реальне життя. Прожите в несвідомому має пряме відношення до змін в сьогоденні. Людина немов перезапускає механізм сприйняття теми, з якою працює. Активізуєте те, що потрібно саме в даний час – зробити зміни в реальності [15].

Процес розміреної роботи з гончарним колом заспокоює. Навіть якщо учасник не прагне виготовити якийсь предмет. Суттю стає саме проведення часу з інструментом. Працюючи за гончарним кругом, людина повністю

розслабляється, відпускає всі свої проблеми, побоювання, напругу. Просто перебуває в стані «тут і зараз». Глиняний «масаж» точок на кінчиках пальців під час обертання гончарного кола позитивно впливає на роботу організму в цілому, синхронізує роботу всіх органів та клітин [3].

Не менш важливим є почуття успіху. Коли людина бачить, що у неї виходить висловити і відобразити емоції і створити унікальний виріб, взаємодія зі світом стає більш конструктивною.

Таким чином можемо виділити основні завдання гончарства та глинотерапії:

- розкриття індивідуальності та активізація творчих здібностей;
- вирішення психологічних проблем, комплексів та страхів;
- зняття внутрішньої напруги та отримання емоційного задоволення;
- розвиток координації рухів, дрібної моторики, орієнтації у просторі;
- формування навичок позитивної комунікації;
- поліпшення пам'яті, уваги та просторової уяви [15].

Також глину використовують для зняття м'язового напруження (помітно, як дихання стає більш глибоким, рухи кінцівок більш злагодженими), для виявлення певних емоцій (агресія, страх тощо), розвитку уваги та просторового уявлення, оволодіння навичками саморегуляції (тому її також дають гіперактивним діткам) [8].

Позитивно впливають на самооцінку людини ситуація успіху та отримання кінцевого результату. Обпечені в печі та розмальовані поливами вироби можуть бути використані в якості подарунків, їх можна виставляти на експозиціях образотворчого мистецтва й також їх можна продавати. На відміну від інших видів арт-терапії, найбільше утилітарне призначення виробів мають саме продукти глинотерапії, адже виготовленим посудом можна користуватися у побуті.

Висновки до розділу 1

Мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а навіть більше як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів.

Мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. В даній роботі ми розглядаємо мистецтво зокрема як інструменти для розвитку гармонійної особистості людини та його терапевтичні властивості.

Глиноterapia дозволяє забезпечити функціонування системи реадaptaції та реабілітації. Широка гама технічних прийомів (малювання, ліплення з глини та пластиліну, аплікація, робота з тканинами тощо) дозволяє варіювати в роботі, враховуючи специфіку терапії стресових розладів. З глини можна виліпити, що завгодно. Це може бути образ страху чи відображення предмета чи людини, з якими пов'язані неприємні почуття. Сам матеріал з яким ми працюємо, є дуже приємним на дотик, тому діти отримують релакс та масаж долонь під час розминання глини й торкання її на гончарному колі, коли воно обертається. Обпечені в печі та розмальовані поливами вироби можуть бути використані в якості подарунків, їх можна виставляти на експозиціях образотворчого мистецтва й також їх можна продавати. Отримання кінцевого результату роботи й усвідомлення своїх вмінь створює позитивну самооцінку у дітей й дозволяє їм самовизначитись в соціальному середовищі.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ

2.1. Зародження ідеї кваліфікаційної роботи та методологічні пошуки

В наш час на дітей, особливо шкільного віку, припадає велике моральне та соціо-культурне навантаження. Бурхливий рух життя та подій, травматичний досвід та різноманіття інформаційних ресурсів часто призводять до спантеличеності у дітей в емоційному плані, пригніченості та зниження життєвого тону. Ці аспекти емоційного стану впливають на якість життя дитини, на її самооцінку, негативно позначаються на шкільному навчальному процесі. Також, через пригнічений емоційний стан, у дитини можуть виникнути труднощі у спілкуванні з однолітками.

Події останніх років, що відбуваються в нашій країні, дали новий попит на терапевтичні заняття не тільки для дітей, а й для дорослих. Практикуючі психологи-терапевти розробляють нові програми занять та вчаться на власному досвіді, адже в Україні до 2022 року не було великої кількості спеціалістів, які працювали з людьми, пережившими воєнні дії.

В Кваліфікаційній роботі досліджуємо вплив арт-терапії, зокрема глинотерапії, на емоційний стан учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку. В цьому нам прийшли на допомогу роботи О. Деркача [13], Н. Кальки, З. Ковальчук [15] та Н. Четверікової [28], та інших науковців у галузі психології та мистецької педагогіки. Опираючись на роботи, доктора психологічних наук З. Ковальчук [15], відзначимо найбільш значущі переваги арт-терапії, якими вона володіє в порівнянні з іншими видами психотерапії:

– перш за все, фактично кожна людина (незалежно від свого віку, культурного досвіду і соціального положення) може брати участь в арт-терапевтичній роботі, яка не вимагає від неї великих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок. Кожна людина, будучи

дитиною, малювала, ліпила, грала. Тому арт-терапія практично не має вікових обмежень у використанні. Немає підстав говорити і про наявність будь-яких протипоказань до участі тих чи інших людей в арттерапевтичному процесі;

– арт-терапія задіює переважно засоби невербального спілкування. Символічна комунікація є однією з основ образотворчого мистецтва, дозволяє людині часто більш точно висловити свої переживання, по-новому побачити конкретну життєву ситуацію, усвідомити свої життєві та професійні проблеми і знайти завдяки цьому шлях до їх вирішення. Арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання;

– образотворча діяльність є потужним засобом зближення людей, своєрідним мостом між психологом і клієнтом. Це особливо є цінним у ситуаціях взаємного відчуження, при ускладненнях в налагодженні контактів, наприклад, у робочому колективі, у спілкуванні з приводу занадто складного і делікатного предмета. Образотворча діяльність у багатьох випадках дозволяє обходити «цензуру свідомості», тому представляє унікальну можливість для дослідження несвідомих процесів, вираження й актуалізації латентних ідей і станів, тих соціальних ролей та форм поведінки, які знаходяться у «витісненому» вигляді, або слабо проявлені в повсякденному житті;

– арт-терапевтична робота в більшості випадків викликає у людей позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформуванню більш активну життєву позицію. Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації: розкриття широкого спектра можливостей людини та затвердження нею свого індивідуального і неповторного способу буття в світі [8].

Глинотерапія – являє собою напрямок арт-терапії, який передбачає роботу з пластичними матеріалами (глиною). Психо-корекційний потенціал

роботи з глиною спрямований на розвиток емоційного інтелекту дитини, формування нових переживань, подолання травматичного досвіду та усвідомлення власних емоційних станів [14].

Покази до застосування глинотерапії:

- труднощі в емоційному розвитку;
- стрес, депресія, лабільність та імпульсивність емоційних реакцій;
- зниження емоційного тону;
- переживання почуття самотності;
- наявність конфліктних міжособистісних стосунків;
- незадоволення внутрісімейною ситуацією;
- підвищена тривожність, страхи, фобічні реакції;
- негативна «Я-концепція», низька ступінь самоприйняття, занижена самооцінка;
- робота з втратою і горем;
- низький рівень самоконтролю;
- психосоматичні проблеми;
- робота з тілесним «Я» (зняття тілесних затисків) [16].

В Кваліфікаційному дослідженні описуємо досвід роботи з дітьми шкільного віку, який може бути використаний для учнів позашкільних навчальних закладів або на уроках образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі та був отриманий в результаті практичної діяльності в КЗПО «Міський палац дітей та молоді» ДМР. Вік учасників нашого дослідження від 7 до 16 років. Учні та їх батьки дали згоду на участь в арт-терапевтичному дослідженні, опрелюдненні фотографій та результатів дослідження, а також написали заяву на прийом до гуртка «Кераміка» (Рис.А.1.1).

Також, при розробці програми, за для коректності й відповідності освітнім вимогам, які ставить перед нами нова українська школа, стали у нагоді програми з календарного планування уроків інтегрованого курсу

мистецтва О. Гайдамаки [10], та Л. Масол [20], а також навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку Т. Биковського та Г. Шкури [21].

Безумовно, Арт-терапія, яка іде на допомогу заняттям з образотворчого мистецтва, ефективно актуалізує емоційно-образне переживання і відповідно забезпечує внутріособистісну комунікацію, засвоєння нових ролей, звільнення від традиційних патернів поведінки і перехід на інший рівень особистісного становлення та розвитку.

2.2. Розробка авторської методики

На першому етапі ми даємо дитині матеріал, з якого вона ліпить на вільну тему. Для цього вона повинна закрити очі і максимально сконцентруватися на своїх відчуттях та емоціях. Після цього, взявши глину в руки, розім'яти її, зробити максимально еластичною і зробити виріб.

Цінність роботи з глиною полягає в тому, що вона є природнім матеріалом і завдяки їй легко використовувати метафори та архетипи. Використання метафоричного значення глини сприяє потужному прогресу у консультативній та психотерапевтичній роботі. Глина допомагає торкатися емоційного та соціального життя людини посередництвом виробів з неї, що дають прямий доступ до несвідомого. На першому етапі робота з глиною не потребує особливих навиків, глина, як правило, м'яка і податлива, проте потребує терплячості та зосередження дитини у процесі створення виробу [16].

Процес розміреної роботи з гончарним колом заспокоює. Навіть якщо учасник не прагне виготовити якийсь предмет. Суттю стає саме проведення часу з інструментом. Працюючи за гончарним колом, людина повністю розслабляється, відпускає всі свої проблеми, побоювання, напругу. Просто перебуває в стані «тут і зараз».

Це відбувається як психологічно, так і фізично. Глиняний «масаж» точок на кінчиках пальців під час обертання гончарного кола позитивно впливає на роботу організму в цілому, синхронізує роботу всіх органів та клітин [22].

Глина допомагає легко і без напруги вивільнити переживання, надаючи їм певної форми. Застосування глинотерапії як з дітьми, так і дорослими, забезпечує появу позитивних емоцій, компенсує брак сенсорного досвіду, допомагає подолати апатію та безініціативність, сформуванню активну життєву позицію та мотивацію, знімає бар'єри стосовно страху самовираження, підсилює переконання у власній успішності та впливає на формування позитивної «Я-концепції» [17]. Арт-терапевтичний сеанс ліплення з глини ми проводимо в групі не більше 10 чоловік і розбиваємо на два уроки по 45 хвилин та дві перерви по 15 хвилин.

Перший урок – це знайомство з глиною, розігрів. Учень повинен максимально відчувати глину на дотик, розімнути її, можна навіть кидати, рвати на шматки, додавати воду, не виліплюючи нічого конкретного. Наступний етап передбачає створення конкретних форм і об'єктів з глини, що несуть у собі смислове навантаження, яке можна більш детально розглянути в процесі роботи. Вищим етапом є створення сюжетів, ландшафтів, образів тощо. Якщо ми працюємо з гончарним колом, то з початку даємо дитині насолодитися процесом самостійного ліплення, глина, що обертається на колі, масажує руки, дитина релаксує, отримуючи задоволення від процесу. Коли учень готовий до створення виробу, ми показуємо йому елементи роботи для створення бажаної форми. Далі даємо можливість оздобити виріб ліпленими або різними елементами на власний розсуд та розписати кольоровими ангобами.

Важливим етапом також є перерва після виготовлення роботи, що дає дитині можливість переключитися, відійти від роботи та емоцій, що нею володіли в процесі виготовлення і поглянути на роботу по-новому через невеликий проміжок часу.

На другому уроці оговорюємо створені вироби та встановлюємо діалог з емоційним станом учня. Результати роботи з глиною можуть бути представлені для інших (терапевта, групи, іншої особи) з метою опису, асоціацій, відреагувань. В результаті озвучення емоцій, думок, переживань, асоціацій, ідей, метафор, а також осмислення пережитого процесу творіння – може відбутися переосмислення, тому можлива трансформація форм і позицій. Фігури можуть змінювати форму або ж місця, або все разом. Це може відбуватися з ініціативи автора, чи ж з пропозиції терапевта та інших осіб. Найчастіше змін зазнають форми, які пов'язані із негативними переживаннями, а їх зміна є актом взаємодії з переживаннями і перетворення в форму «зони найближчого розвитку». Немаловажним є також використання кольорової палітри учня, що також свідчить про його емоційний стан та переживання.

На завершальному етапі учень вирішує подальшу долю свого твору. За бажанням він може повернути глину в стан кулі, щоб звільнитися від даних емоцій, або залишити свій твір, як зроблений власноруч шедевр.

Одна з особливостей використання кераміки як арт-терапевтичного засобу – це формування навичку доводити виготовлення виробу до кінцевого результату та ситуація успіху. Створення ситуації успіху для учнів – це одна з основних задач педагога в умовах нової української школи [20].

Останню перерву після уроку ми використовуємо на створення «кола доброти». Це практика, спрямована на встановлення дружніх та доброзичливих стосунків в групі. Діти стають по колу й передають або кидають одне-одному гумовий м'ячик. Той, кому потрапив м'ячик до рук, має побажати щось хороше оточуючим. Найбільше задоволення викликає момент, коли звичайні побажання «щастя, здоров'я тощо» закінчуються і починається формулювання власно вигаданих побажань: «щоб голова як слід варила, щоб права нога завжди наздоганяла ліву та ін.» [3].

Після першого ознайомчого заняття, ми переходимо до опрацювання різних аспектів особистості за допомогою арт-терапевтичних технік, представлених в практикумі з глино-терапії та уроків з виготовлення кераміки, як виду арт-терапії.

2.3. Методичні поради в роботі з керамікою

Особливістю кераміки як виду арт-терапії, є можливість збереження власного витвору на довгі роки та надання йому утилітарного призначення або значення витвору мистецтва.

В процесі роботи ми використовуємо не тільки глину, а й кольорові ангоби та поливи, на деяких заняттях додається вітражне скло для створення ф'юзингу на глиняних виробах. Також в процесі роботи ми надаємо всі можливі інструменти: ножі, пензлі, тканина з візерунками, листя рослин, а також гіпсові форми та гончарне коло. Випаленням готових творів у печі займається викладач, але діти можуть бути залучені до процесу закладення в холодну пічку виробів та розгрузки печі, що вичахла. В обов'язки викладача входить нанесення прозорої поливи на вироби, тому учні отримують на виході справжні керамічні вироби.

При розробці програми та впровадження навчального процесу, нами були використані «Теоретичні технології кераміки та скла» [26], науковий досвід О. Пошивайла [24] та матеріали періодичних видань «Бібліографія українського гончарства» [3],[4].

Найбільший ажіотаж у дітей викликає робота з гончарним колом та завантаження/розвантаження печі з готовими виробами. Коли вони бачать результат своєї роботи й починають почувати себе більш впевнено у собі, усвідомлюючи свої нові навички та уміння в роботі з глиною. В цьому процесі викладач має наглядати за діями учня, упевнитись, що пічка, яку відкривають, не гаряча і відімкнена від струму. За необхідності, мають бути завчасно заготовані рукавиці – ухвати для кераміки.

До викладача, або тандему викладачів, які проводять даний курс арт-терапії також є ряд *вимог* по кваліфікації:

- педагогічна або психологічна освіта (поглиблені знання з арт-терапії);
- освіта в галузі образотворчого мистецтва;
- навички володіння гончарним колом та піччю для випалу кераміки;
- навички виготовлення керамічних виробів;
- вміння працювати зі специфічними фарбами для глини.

У художньо-естетичному вихованні учнів велику роль відіграє відвідування закладів культури та виставок, адже діти мають бачити взірць та розуміти, що таке високий мистецький рівень.

За період навчального року окрім роботи в кабінеті над створенням виробів, контрольна група також брала участь у вистаках образотворчого мистецтва та відвідувала екскурсії у місті Дніпро, які були спрямовані на підвищення естетичного рівня учнів та поглиблення знань з керамічної справи.

Участь у творчих виставках надихає учнів на нові творчі досягнення та показує результативність їх наполегливої праці на заняттях. Подібні заходи формують у дітей розуміння необхідності завершити почату роботу до кінця [21]. Але не всі діти готові морально демонструвати свої роботи на загальний огляд, тому в рамках м'якого підходу в арт-терапії ми не можемо тиснути на учнів контрольної групи.

Орієнтований перелік обладнання

№ з/п	Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>		
1.	Глина	100 кг
2.	Серветки з тканини або поліетилену	20 шт.
3.	Фарби	10 кг
<i>Обладнання спеціалізоване</i>		
1.	Керамічна піч для випалювання виробів	1 шт.
<i>Прилади</i>		
1.	Гончарне коло	2 шт.

2.	Інструменти	20 шт.
3.	Пензлики	20 шт.
4.	Посуд для води	20 шт.
5.	Посуд для замішування глини	20 шт.
6.	Стеки	20 шт.

Висновки до розділу 2

В наш час на дітей, особливо шкільного віку, припадає велике моральне та соціо-культурне навантаження. Бурхливий рух життя та подій, травматичний досвід та різноманіття інформаційних ресурсів часто призводять до спантеличеності у дітей в емоційному плані, пригніченості та зниження життєвого тону.

Ці аспекти емоційного стану впливають на якість життя дитини, на її самооцінку, негативно позначаються на шкільному навчальному процесі. Також, через пригнічений емоційний стан, у дитини можуть виникнути труднощі у спілкуванні з однолітками.

В даному дослідженні ми описуємо досвід роботи з дітьми шкільного віку, який може бути використаний для учнів позашкільних навчальних закладів або на уроках образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі та був отриманий в результаті практичної діяльності в КЗПО «Міський палац дітей та молоді» ДМР. Вік учасників нашого дослідження від 7 до 16 років. Учні та їх батьки дали згоду на участь в арт-терапевтичному дослідженні, опрелюдненні фотографій та результатів дослідження, а також написали заяву на прийом до гуртка «Кераміка».

У ході розробки кваліфікаційної роботи нами було укладено та застосовано на уроках практикум з глино-терапії та уроків з виготовлення кераміки, як виду арт-терапії.

До викладача, або тандему викладачів, які проводять даний курс арт-терапії також є ряд вимог по кваліфікації:

- педагогічна або психологічна освіта (поглиблені знання з арт-терапії);
- освіта в галузі образотворчого мистецтва;

- навички володіння гончарним колом та піччю для випалу кераміки;
- навички виготовлення керамічних виробів;
- вміння працювати зі специфічними фарбами для глини (Рис.Б.2.)

ВИСНОВКИ

Розглянемо результати кваліфікаційного дослідження, метою якого було вивчення арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва. Аналізуючи весь матеріал, можна дійти висновку, що арт-терапія має великий вплив на формування особистості учнівської молоді. Проведене дослідження дало змогу сформулювати наступні **висновки**:

1. Дослідження дало змогу довести що Арт-терапевтична робота допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію, впевненість у своїх силах, автономність і особисті межі. У процесі арт-терапії дитина отримує можливість пережити больові для неї ситуації та почати звільнятися від стереотипної поведінки та відношень до оточуючих, які заважають соціальній адаптації.

2. Під Арт-терапією розуміємо сукупність теоретичних і практичних надбань, світоглядних позицій у галузі мистецьких, педагогічних та психологічних спрямувань, які можуть бути використані в освітньому процесі, в процесі навчання та викладання освітніх компонентів тощо. В Кваліфікаційній роботі дослідили вплив арт-терапії, зокрема глинотерапії, на емоційний стан учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

3. Акцентували увагу на доцільності використання в арт-терапії глинотерапія – як особливий напрямок мистецької педагогіки, який передбачає роботу з пластичними матеріалами (глиною). Психо-корекційний потенціал роботи з глиною спрямований на розвиток емоційного інтелекту дитини, формування нових переживань, подолання травматичного досвіду та усвідомлення власних емоційних станів [14].

4. У ході дослідження виявили, що особливістю кераміки як виду арт-терапії, є можливість збереження власного витвору на довгі роки та надання йому утилітарного призначення або значення витвору мистецтва.

5. На підставі проведеного нами дослідження ми вивчили історію появи та розвитку арт-терапії, проаналізували специфіку арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва, а також розкрили роль занять з кераміки як виду арт-терапії в новій українській школі та методи реалізації даної теми в освітньому просторі.

6. Згідно запланованих завдань розкрили основні положення:

- 1) розкрили основні поняття з теми дослідження;
- 2) проаналізували сутність дослідницької проблеми;
- 3) виявили роль дисциплін художньо-естетичного спрямування у вихованні учнів студії кераміки, а також особливості технологій, прийомів та засобів роботи з глиною;
- 4) охарактеризували систему роботи над методологічними пошуками;
- 5) окреслили етапи роботи над розробкою авторської методики;
- 6) надали методичні поради в роботі з керамікою.

Дана проблема потребує подальшого вивчення через необхідність пошуку нових підходів в Арт-терапії для поліпшення якості життя підростаючого покоління. Тим паче, в наш час, події останніх років дали новий попит на терапевтичні заняття не тільки для дітей, а й для дорослих здатних творчо мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арт-терапія – зцілення мистецтвом. Психолог. *Шкільний світ*. 2005. № 39 (жовтень). 1-32. Спецвипуск.
2. Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології / під ред. О. Тіунової, Т. Шейкіної. Випуск 5. Київ-Тернопіль: ЕЕАТА, 2018. 200 с.
3. Бібліографія українського гончарства. 2006: *Національний науковий щорічник*. Опішне: Українське Народознавство, 2010. Вип. 8. 296 с.
4. Бібліографія українського гончарства. 2007: *Національний науковий щорічник*. Опішне: Українське Народознавство, 2011. Вип. 9. 392 с.
5. Булах М. Образотерапія: зняття психічного напруження та стресових станів у дітей. Психолог. Сер. *Шкільний світ*. 2012. N 13/14. С. 68-72.
6. Беккер-Глош В. Міжнародний журнал з арт-терапії. *Зцілююче мистецтво*. 1999. № 1. С. 42–58
7. Василевська О. І. Методи арт-терапії в консультуванні. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. N 1 т. С. 145-149.
8. Вознесенська О. АРТ-терапія в роботі практичного психолога: використ. арт-технологій в освіті. Київ: Шк. світ, 2007. 120 с.
9. Відео-матеріал з авторського курсу уроків Лілії Панченко, зроблений під час проведення глино-терапії у період з 2022 по 2023 рр.
10. Гайдамака О. В. Мистецтво: (рівень стандарту, профільний рівень): підруч. Для 10 (11) кл. закл. заг. серед. Освіти . Київ: Генеза, 2019. 224 с.
11. Гайдамака О.В. Мистецтво: підруч. Для 8 кл. закл. заг. серед. Освіти. Київ: Генеза, 2016. 196 с.
12. Герман Н. І., Горобець Т. В. Казкотерапія як один із методів практичної діяльності психолога: Методичний посібник із дисципліни «Практика психологічного впливу в клінічній психології» для студентів психологічного факультету денної форми навчання спеціальності 6.030102 – психологія,

6.030103 – практична психологія Черкаси: Вид. від. Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2015. 142 с.

13. Деркач О. Арт-терапія на допомогу школі. *Мистецтво та освіта*. 2010. N2. С. 25-28

14. Єдиханова Ю. М. Глинотерапія в роботі з симптомами емоційної неблагополучності дітей. *Научно-методичний електронний журнал «Концепт»*. 2019. № 6 (червень). URL: <http://e-koncept.ru/2019/192021.htm> (дата звернення: 12.02.2023).

15. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч. - метод. посібник. Ч.1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

16. Кашуба Є. Арт-терапія в навчанні дітей з особливими потребами. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. N 3. С. 30-32.

17. Колпакчи О. Арт-терапія: курс лекцій. К.: Центр учбової літератури, 2018. 288 с.

18. Лаєвська Н. Гра з кінетичним піском: досвід фахівців. Психолог. Сер. *Шкільний світ*. 2016. N 5/6 С. 59- 61.

19. Масол Л. М. Формування особистості через мистецтво в естетичному середовищі: <https://sites.google.com/site/tvorchistvkojnomy/golovna-storinka/z-dosvidu-roboti/formuvanna-osobistosti-cerez-mistectvo-v-esteticnomu-seredovisi> (дата звернення: 11.01.2023).

20. Масол Л. Мистецтво. Рівень стандарту, профельний рівень: підруч. Для 10 (11) закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 228 с. <https://pidruchnyk.com.ua/1340-mistectvo-masol-10-11-klas.html> (дата звернення: 17.01.2023).

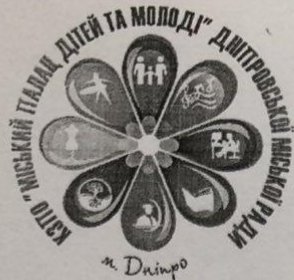
21. Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку: вип. 2 / за ред. Биковського Т. В., Шкури Г. А. Київ: УДЦПО, 2016. В. 2. 267 с.

22. Неісалова Н. А. Арт-терапія - зцілення мистецтвом. *Виховна робота в школі*. 2018. N 2. С. 31-34.

23. Осадчук Л. О. Образ життя оригами: оригами в педагогіці і арт-терапії. Простір арт: разом з вами, Вип.2 Арт-терапевтична асоціація, Київ, 2006, с.54-60
24. Пошивайло О. Українська академічна керамологія ХХІ сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Книга 1 (2001-2005). Опішне: Українське Народознавство, 2007. Кн. 1.776 с.
25. Скнар О. Н., Реброва К. В. Арт-техника «Коллаж»: діагностический и терапевтический потенциал. Простір арт-терапії. *Збірник наукових статей*. К., 2009. Вип. 2 (6). С. 106–117.
26. Теоретичні основи технології кераміки та скла. Процеси і методи керамічної технології: навч. посіб. для студ. спеціальності 161 «Хімічні технології та інженерія» спеціалізації «Хімічні технології неорганічних керамічних матеріалів». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: І. С. Суббота, Л. М. Спасьонова. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018.124 с.
27. УКРАЇНСЬКА КЕРАМОЛОГІЯ: Національний науковий щорічник. За рік 2008: Гончарне шкільництво / За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. Опішне: Українське Народознавство, 2018. Кн. IV. Т. 2. 672 с
28. Четверікова Н. Глинотерапія. Робота з першокласниками, які мають труднощі з адаптацією, що виявляються в агресивній поведінці. Психолог. Сер. *Шкільний світ*. 2017. N 17/18. С. 14-25.

ДОДАТКИ

Додаток А

Директору Комунального позашкільного навчального закладу «Міський палац дітей та юнацтва» Дніпровської міської ради
Альоні ШУЛЬЗІ

ЗАЯВА

Прошу прийняти до КПНЗ «Міський палац дітей та юнацтва» ДМР мою дитину
(П.І.Б) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Дата народження _____
(число, місяць, рік)

Учня (ученицю) школи № _____

Клас _____

Район _____

Домашня адреса: _____

Контактний телефон: _____

E-mail: _____

Місце роботи батьків, посада, службовий телефон: _____

До груп комплексного дозвілля раннього розвитку дитини
Дата вступу _____

Даю згоду на підготовку та участь моєї дитини у культурно-масових заходах.
Даю згоду на висвітлення фото- та відеоматеріалів, де зображена моя дитина, на сторінках Закладу у соціальних мережах.

З правилами відвідування КПНЗ «Міський палац дітей та юнацтва» ДМР (додаток 1 див. на звороті) ознайомлений (-на) та погоджуюсь виконувати.

Копію свідоцтва про народження та медичну довідку від сімейного лікаря додаю.

Повну відповідальність за збереження життя та здоров'я моєї дитини під час відвідування занять в приміщенні Комунального позашкільного навчального закладу «Міський палац дітей та юнацтва» Дніпровської міської ради ПОКЛАДАЮ НА СЕБЕ.

« ____ » _____ 20__ р. _____
(підпис)

Рис.1. Копія заяви, яку підписали учасники дослідження

Рис.2.

Диплом магістра за спеціальністю «Педагогіка вищої школи»

Рис.3. Сертифікат з курсу Арт-терапії. Робота з особливими дітьми

Рис.4. Сертифікат з загального курсу Арт-терапії

Додаток Б

Рис.1. Покрокове виготовлення керамічного виробу «Бичок» до арт-терапевтичного заняття «Хто ти, тваринка?»

Рис.2. Інструменти для виготовлення кераміки та гончарне коло

Рис.3. Процес виготовлення гончарних елементів

Рис.4. Формування частин тіла бичка

Рис.5. Нанесення декоративних елементів

Рис.6. З'єднання частин тіла керамічного бичка між собою

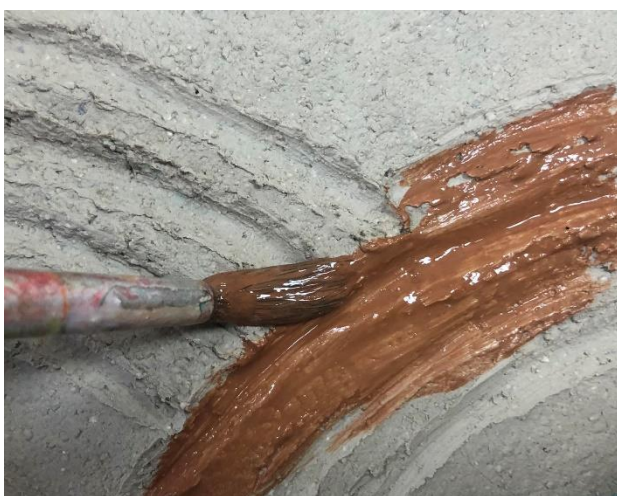

Рис.7. Нанесення підглазурної фарби (ангоб)

Рис.8. Випалення виробу в муфельній печі

Конспект заняття «Картина життя» практикуму з глино-терапії

План – конспект уроку «Картина життя» практикуму з глино-терапії та уроків з виготовлення кераміки, як виду арт-терапії

Мета: рефлексія власного життя, його основних сфер, ставлення до життя.

Вікові обмеження: 7 +

Обладнання: глина, стеки, пензлі, кольорові ангоби, вітражне скло.

Тривалість виконання: 90 хв.

Форма роботи: індивідуальна.

Допомжна арт-терапія: ізотерапія, казкотерапія.

Інструкція:

I етап: На розкатаному пласті глини особі пропонують виліпити умовний портрет свого зовнішнього світу (яким дитина його відчуває). Варто намалювати усі загрози, тривоги та небезпеки, які людина переживає стосовно нього. Скульптура повинна максимально відображати реальну ситуацію.

II етап: На іншому пласті пропонують виліпити умовний символічний портрет ідеального світу, яким його уявляє собі людина.

Орієнтовний перелік запитань для рефлексивного аналізу:

- Чи складно Вам було ліпити?
 - Які емоції та почуття виникають у Вас, коли дивитеся на готові роботи?
 - Яку назву Ви б дали кожному з творів?
 - Що для Вас означають елементи кожного виробу?
 - Як елементи скульптур пов'язані із складовими внутрішнього світу (особистісних переживань)?
 - Чи пов'язані між собою два вироби?
- Деякі аспекти інтерпретації:

Два вироба становлять собою узагальнені образи деструктивності особистості, спроектовані на скульптуру. У цих аспектах чітко відображені заборони, покарання і заперечення власних деструкцій, оскільки особа, «відштовхуючи» власну деструктивну частку, проектує її на зовнішній світ, а в даному випадку на глиняний виріб. Також через втілення в скульптурі образу ідеального та реального світу, ми бачимо світогляд дитини, її внутрішній світ, страхи переживання та вподобання.

Для ефективності психокорекційного процесу варто аналізувати скульптури не поодинці, а разом.

Зверніть увагу на кольорову гаму малюнків, оскільки це також може бути інформативною частиною аналізу та інтерпретації основних елементів.

Рис.1. Роботи учнів «Картина світу»

Рис.2. Скульптури учнів на уроці з арт-терапії «Картина світу» I етап

Рис.3. Скульптури учнів на уроці з арт-терапії «Картина світу» II етап